

Cezayir Yönetim Sistemi

Abdullah AKKAYA

Giriş

Kuzey Batı Afrika'nın en önemli ülkelerinden birisi olan Cezayir halkının büyük çoğunluğu Arapça ve Berberice konuşan Müslümanlardır. Berberiler Libya dili konuşan Akdeniz kıyılarından gelmektedirler. Nüfus artışı ve genel nüfus içinde gençlerin oranı tüm gelişmekte olan ülkeler gibi yüksektir ve kentleşme de % 50 civarındadır.

Cezayir hem yaklaşık 300 yıl süreyle Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olması ve hem de XX. Yüzyıldaki bağımsızlık ve gelişim sürecinin Türkiye'ye benzemesi nedeniyle ayrıcalıklı bir konumdadır. Üstelik, Cezayir ile ülkemiz arasındaki benzerlikler bu ülkenin özgürlüğüne kavuştuğu XX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha da artmıştır. Bu bağlamda, Batı Uygarlığından kopmadan ama kendi ulusal özelliklerine ve siyasal sistem tercihine uygun biçimde gerçek anlamda bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmek isteyen Cezayir, tıpkı Türkiye gibi hem az gelişmişliğin tüm sorunlarını yaşamış ve hem de uzun yıllar boyunca terör olgusuyla boğuşmuştur. Terörü yaratan nedenler ve terörün amacı biraz farklı olsa da, gelişmekte olan ve belli bir potansiyele sahip bulunan tüm ülkelerin kaderinde galiba böyle bir süreçten geçmek yazılıdır.

Cezayir, bağımsızlık aşamasını takiben çok önemli ekonomik sorunlarla da karşılaşmıştır. Bu cümleden olmak üzere; 1962 yılında Cezayir'in bağımsızlığa kavuştuğunda, Fransızlarla birlikte diğer Avrupalılar da bu ülkeden ayrılmaya başlamışlar, büyük sayılara ulaşan bu göç dalgası ülke ekonomisinde önemli bir çöküş yaratmış ve bu çöküşü engellemek için tarımda ve sanayide devletleştirme uygulamaları yapılarak Cezayir Sosyalizminin tipik göstergesi olan Yönetim Komiteleri oluşturulmuştur. Ekonomik sorunlarını sistem tercihlerine göre aşmaya çalışan bu ülke, bazı etnik yapılardan ve daha çok sosyo-ekonomik bünyedeki gelişmişlik farklılıklarından güç alan bir İslami terörle karşılaştığında da, anayasal sistemi içerisinde bu sorunu minimal düzeyde tutmaya çalışmıştır. Bu aşamada ortaya çıkan toplumsal bunalımlar bir taraftan demokratikleşme ve siyasal açılım hamleleriyle önlenmeye çalışılırken, diğer taraftan da terör unsurlarının üzerine kararlılıkla gidilmiş ve yaklaşık on yıl süren çok kanlı bir dönem; Cezayir Devletinin ve Milletinin ana unsurları daha fazla zarar görmeden sonlandırılabilmiştir.

Bütün bu nedenlerle, Cezayir'in Batı Uygarlığıyla buluşmaya yönelik çizgisinde tüm gelişmekte olan ülkeler için alınması gereken dersler ve öğrenilmesi gereken deneyimler mevcuttur.

Birinci Bölüm

Tarihsel Süreçte Yönetim Yapısının Gelişimi

Cezayir topraklarında çok eski dönemlerde Ateriyen, Kapsiyen, İber-Mağrip gibi eski Afrika medeniyetleriyle ilişkili uygarlıklar kurulmuştur. Kartaca Devletinin çöküşünden sonra Sezar döneminde bir Roma Eyaletine dönüşen Cezayir zamanla Romalılaşmış ve halkın büyük bölümü Hıristiyanlığı kabul etmiştir. VII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu ülkeyi işgal etmeye başlayan Müslüman Arap ordularının etkisiyle Berberiler İslam dinine geçmişler ve bu dönemden itibaren XIV.Yüzyıl ortalarına kadar süren Arap-Berberi çatışmaları başlamıştır. Bu dönemde çok sayıda küçük ve ömürleri kısa devletçiklerin bu topraklarda kurulduğu görülmektedir.

1516 yılında Oruç ve Hızır Reislerin Çiçel ve Cezayir'i işgaliyle başlayan Osmanlı hakimiyeti 1830'daki Fransız işgaline kadar sürmüştür. Fransızlar yaklaşık 40 yıl süren ve sık sık Abdülkadir'in isyanlarıyla şiddeti artan çatışmalar sonucunda 1870'de ülke üzerinde tam hakimiyet sağlamışlarsa da bu hakimiyetin sağlanması, Fransa açısından Cezayir'in Fransızlaştırılması ya da yarı muhtariyetle idaresi konusunda bir ikilem yaratmıştır. Fransız işgaliyle birlikte Cezayir'de Avrupa kolonileri kurulmaya ve çeşitli Avrupa şirketlerince büyük toprakların alımına başlandığında bir Arap Krallığı kurulması da gündeme geldiyse de, bu düşünce hayata geçirilememiş ve sömürge siyaseti etkin olmuştur.

1954 yılına kadar süren sömürge döneminde önemli altyapı yatırımları yapılmış ve tarım geliştirilmiştir. Bu süreçte Avrupa kolonileri de büyüyerek gelişmiş ve kolonilere yerleşen Fransızlarla birlikte çok sayıda İtalyan ve İspanyol; yerli halktan farklı karakterler taşıyan ayrı bir Cezayirli halkın doğuş nedeni olmuştur. Cezayirliyle onların oluşturduğu kolonilerin Fransız kültürünü benimsemeyen Müslüman yerlilerle kaynaşamaması ve Hıristiyanlaştırma çabalarının da etkisiz kalması sonucunda toplumsal huzursuzluklar artmış, merkezîyetçi Fransız yönetiminin yarattığı sıkıntılar da bu huzursuzluğun büyümesine ve Berberiler arasında Müslümanlığın daha da hızlı yayılmasına neden olmuştur. Fransa giderek yayılan huzursuzluklara bir çözüm bulabilmek ve Berberi etkisini dengeleyebilmek amacıyla Arap kültürünü ve şeriat hukukunu kullanmak ve böylece Cezayir'de dil ve din birliği sağlamak istemiştir. Bu arada Avrupa kökenli Cezayirliyle de Fransız vatandaşlığına alınmasına çalışılmışsa da kolonilerin ve fanatik Müslümanların tepkisi bu projeyi engellemiştir.

1930'lardan itibaren bağımsızlık isteklerinin daha çok dile getirildiği Cezayir'de kısa sürede bağımsızlığı savunan partiler de (Cezayir Komünist Partisi, Abdülkadir'in Afrika Yıldızı idealini savunan Messali Hac'ın partisi, Halk Partisi, vb.) kurulmuştur. Bu arada Fransa, II. Dünya Savaşı koşullarında dahi 1940 ateşkesinden sonra Petain'in Genel Temsilcisi olarak atadığı Weygand aracılığıyla Cezayir'de (Milli Devrim Programı) uygulamasını sürdürmektedir. 1943 yılında De Gaulle ve Giraud'nun kurdukları Milli Kurtuluş Komitesi ise 1944'e kadar Cezayir'in savaş halindeki Fransa'nın başkenti olması sonucu vermekte, ancak II. Dünya Savaşında Fransa'nın uğradığı yenilgi Cezayirliler nezdinde bu ülkenin itibarını kaybetmesine neden olmaktadır. Bu yenilgi, öncelikle Müslüman siyasi liderlerin iktidardan pay istemelerine yol açacak ve gelişimin önderi Ferhat Abbas, Müslümanların da Fransız vatandaşlığına kabul edilmeleriyle eşit hak ve özgürlüklere sahip olmalarını ve Cezayir Hükümetine katılmalarını isteyen Cezayir Halkının Bildirisini hazırlayarak sömürgecilik anlayışına karşı saldırı başlatacaktır. Hemen ardından da Cezayir Bildirisi Demokratik Birliği kurulacaktır.

1944 yılında toplanan Braziville Konferansında gündeme gelen Cezayir'e bağımsızlık verilmesi yolundaki görüşler hayata geçmeyince Kabiliye ve Konstantiniye'de ilk ayaklanmalar başlamıştır. 1947'de bu hareketler karşısında bir taviz olarak yarısı Fransız vatandaşlarından ve yarısı da vatandaş olmayanlardan oluşan bir yönetim kurulmuşsa da, sadece kısıtlı mali konularda yetki kullanabilen ve siyasal karar alma yetkisini tamamen genel valiye bırakan, halkın genelini temsil özelliğine de sahip olmayan bu meclis uygulaması soruna çözüm getirememiştir. Bu dönemden sonra Cezayir Bildirisi Demokratik Birliği'nin parçalanmış ve milliyetçi hareketin önderliğini Demokratik Hürriyetleri Kazanma Hareketiyle Messali Hac'ın başkanlığındaki Halk Partisi üstlenmiştir. Zamanla bu kuruluşlarda da bölünmeler meydana gelmiş ve Cezayir'in bağımsızlığını amaçlayan demokratik girişimlerden bir sonuç alınamayacağına inanan milliyetçiler yeraltına geçerek ihtilalci birlik ve eylem komitelerini kurmuşlar, böylece de ayaklanmalara giden yol açılmıştır.

1 Kasım 1954 günü başlayan ve (Cezayir milliyetinin) tanınmasını isteyen ilk ayaklanma Mendes France Hükümetinin sert karşı askeri önlemleri ve Cezayir'in Fransızlaştırılması siyasetinin daha yoğun uygulanmasıyla cevaplandırılınca çatışmalar yoğunlaşmıştır. Fransız hükümetinin değişmesiyle 1956'da uygulanmaya başlayan (ateşkes, seçimler ve müzakere) sloganlı yeni politika ise Cezayir milli hareketinin önderlerinin tutuklanmasıyla başarıya ulaşamamış ve milliyetçiler ayaklanmanın ilk karar organı olan 34 üyeli Millet Meclisini kurmuşlardır. Bu dönemde Fransa üzerinde yoğunlaşan uluslararası baskıların gündeme getirdiği çözüm arayışları; Avrupa kökenli Cezayirlilerde Fransa'nın bir terk siyasetine yöneldiği kaygısını yaratarak milliyetçi harekete karşı bir tepki oluşturmuştur. Karşı tepki Cezayir'de görevli Fransız subaylarının endişeleriyle birleşerek 13 Mayıs 1958 tarihinde halka ve milliyetçilere yönelik saldırıların başlamasına yol açmış ve gelişen olaylar Fransız hükümetini istifaya mecbur ederek De Gaulle'in iktidarını ve IV. Cumhuriyetin yıkılışıyla V. Cumhuriyetin kurulmasını sağlamıştır.

De Gaulle iktidarının ilk günlerinde Cezayir'in sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmeye yönelik Konstantin Planı yürürlüğe konulurken, Ferhat Abbas başkanlığındaki geçici Cezayir Hükümeti de göreve başlamıştır. 1959 yılının sonlarına kadar uzanan bu dönemde De Gaulle'ün Cezayirlilere (kendi kaderini tayin veya Fransızlaşma) seçeneklerine sunması, Bidault'un önderliğinde toplanan Avrupa kökenli Cezayirlilerin sert tepkilerine yol açarak önce 24 Ocak 1960 günü kanlı şiddet olaylarına, ardından da (Barikatlar Haftasına) ve (Cezayir Fransızlarıdır) görüşünü savunan Gizli Ordunun (OAS: *Organisation Armee Secrete*) General Salan ve General Jouhaud'un liderliğinde kurulmasına neden olmuştur. Bu arada Cezayir Milli Mücadelesinin öncü kuruluşu olan ve De Gaulle Hükümetiyle bağımsızlık görüşmelerini yürüten Cezayir Milli İhtilal Konseyi (FLN) 1961 yılında dağılıncaya, bu ülkenin yeni yöneticilerinde sosyalist eğilimler ön plana çıkmış ve Bin Hedda geçici hükümet başkanlığına getirilmiştir. 1 Temmuz 1962'de yapılan halk oylaması ise halkın büyük çoğunluğunun oyunu alan (kendi kaderini tayin) seçeneğinin üstünlüğüyle sonuçlanmıştır.

20 Eylül 1962'de göreve başlayan Kurucu Meclis bir taraftan Bin Hedda ile Bin Bella arasında bir iktidar çekişmesine sahne olurken, diğer taraftan da Cezayir'den büyük kitleler halinde ayrılan Avrupa kökenlilerin yarattıkları büyük ekonomik çöküntünün sosyalist karakterli önlemler durdurulmasına çalışılmıştır. 1963 yılında kabul edilen Anayasa tek partiye dayanan (FLN: Milli Kurtuluş Cephesi) bir başkanlık rejimi oluşturmuş, oluşturulan sistemde genel oyla seçilen Devlet Başkanı hükümet başkanlığı görevini de uhdesine alırken, tek parti olan FLN politikaların belirlenmesinde, 138 üyeli meclisin ve

hükümet faaliyetlerinin denetlenmesinde tek yetkili merci halini almıştır. 1965 yılında ise Cezayir ilk ihtilalini yaşamış ve Bin Bella'yı deviren Albay Boumediene İhtilal Konseyinin ortak yönetiminin başkanı olmuştur. 1967 yılında Genel Kurmay Başkanı önderliğindeki bir askeri darbeyi başarıyla savuşturan Boumediene, otoritesini giderek güçlendirirken, FLN'nin hakim tek siyasal parti konumu da kökleşmiş ve her türlü muhalefet yasaklanmıştır.

FLN bu yıllarda dikkat çekici bir gelişim yaşamış ve partinin komuta kademeleri, dolayısıyla da ülke içindeki iktidar, giderek daha çok ülkenin doğusundan gelen Arapça konuşanlar tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. Bu gelişim doğal olarak, bağımsızlık savaşında önemli kayıplar veren Kabiliyelilerle Orta ve Batı Cezayir halkını rahatsız etmeye başlamıştır. Aynı yıllarda kök vermeye başlayan bir sorun da FLN tarafından uygulanan politikaların toplumsal gruplar arasında önemli sosyo-ekonomik gelişme farklılıkları yaratmaya başlamasıdır. Bu politikalar sonucunda şehirleşme süratlenirken, kent varoşlarında da yoksul ve ümitsiz bir gençlik doğmaktadır. Başta Mevdudi-Kutup-Humeyni üçlüsünün siyasal İslam'ı olmak üzere çeşitli akımlardan etkilenen bu yoksul gençlik, 1990'lı yılların hemen başında, Dünya petrol piyasasında ortaya çıkan koşulların Cezayir'e yönelik olumsuz etkilerinin yarattığı bir ekonomik bunalım döneminde, yaklaşık 100.000 insanın öleceği, 10 yıl sürecek bir terör dalgasının yaratıcıları olacaklardır. Ancak bu terör ortamının oluşumunda belirtilen sosyo-ekonomik dengesizliklerin yanı sıra; Bağımsızlık Savaşı boyunca da hiçbir zaman homojen bir yapılanma gösteremeyen ve farklı ideoloji, kişilik veya etnik bölgecilik temellerine dayanan bir gruplar koalisyonu olan FLN içindeki ayrılıkların giderek su üstüne çıkması da etkili olmuştur. Hatta, bu noktada daha çok FLN'de odaklaşan batıya dönük sivil ve askeri aydınların kültürü olan Fransız Kültürü ile İslami hareketin teorisyenlerinin toplumun yoksul kesimlerine mal etmeye çalıştıkları Arap-İslam Kültürü arasındaki bir çatışmadan da bahsedebilir. Nitekim; 1993 yılında Muhammed Said önderliğinde kurulan terör örgütü FİDA'nın öncelikli hedefi laik ve batıcı aydınlar olmuştur.

Cezayir Tarihindeki bu kanlı terör dönemi Şadli Bin Cedid'in iktidarında başlamış, ama Cedid; Cezayir devlet yapılanmasını demokratikleştiren kişi de olmuştur. Onun döneminde kabul edilen 1989 Anayasası, tek parti yönetimini sona erdirerek, çok partili siyasal yaşamı başlatmış ve bu yaşam içinde kurulan siyasal partilerden İslami Selamet Cephesi (FİS) kısa sürede iktidar adayı olmuştur. 1990 yılında yapılan yerel yönetim seçimlerinde ve 1991'deki genel seçimlerde gücünü gösteren FİS, kısa zamanda Cezayir'in mevcut rejimini şeriatçı bir düzenle değiştirmek isteyen ve toplumun yoksul kesimini bu amaçla provake eden grupların hakimiyetine geçmiş, 1992 yılında yapılacak seçimlerin toplumsal bunalım nedeniyle iptal edilmesini gerekçe gösteren bu gruplar, bu yıldan itibaren illegal silahlı direnişi başlatmışlar ve kısa sürede de terörize olmuşlardır. Terörü hem stratejik ve hem de taktik bir araç olarak kullanan İslami gruplar, 1997'lerden itibaren halk içindeki sempatilerini kaybedince, Cezayir'de siyasal ortam normale dönmüş, 1999 yılında yapılan seçimlerle iktidara gelen Buteflika ile birlikte bir uzlaş (ulusal uzlaş) dönemi başlamıştır.

Bu siyasal tarih incelemesinden sonra Cezayir'in idari tarihine bakıldığında, Osmanlı döneminde Cezayir halkının (reaya ve mahsen) olarak iki sınıfa ayrıldığı görülür. Bu sınıflar vergi mükellefi oldukları gibi, ayrıca mahsenlerin askerlik ve kervan koruyuculuğu gibi mükellefiyetleri bulunmaktadır. Barbaros Hayrettin Paşa tarafından Cezayir'de kurulan devlet sistemi, bu ülkenin Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmasıyla bazı değişikliklere uğramıştır. Bu cümleden olmak üzere; ülke XVI. Yüzyılın sonuna kadar beylerbeyleri, bu tarihten XVII. Yüzyıl ortalarına kadar paşalar, kısa bir süre ağalar ve XVII. Yüzyıl sonlarından itibaren de Fransız işgaline kadar dayılar ve paşa reislerce yönetilmiştir. Bu yönetim değişiklikleri daha çok Cezayir'e gönderilen beylerbeyleri ya da paşaların merkeze uzaklıktan yararlanarak bağımsızlık sevdasına düşmelerinden kaynaklanmıştır. Bu yönetim şekillerinden en uzun süreli olan dayılar veya paşa reisler döneminde; ordu, donanma, vergi ve asayiş işlerine bakan beş nazırdan kurulu bir divanın yönetime yardımcı olduğu görülmektedir.

Osmanlı yönetimindeki Cezayir'de (Darüs-sultan) adı verilen ve doğrudan yöneticiye bağlı olan bir bölge ile 4 sancaktan ibaret bir idari bölümlenme mevcuttur. Sancakların başında bulunan ve dayılar ya da paşa reislerle görevlendirilen beyler geniş yetkilere sahiptir. Beyliklerin altında ise kabile çadırları topluluğu olan (*douar*) lar ve douarların birleşmesinden oluşan (*vatan*) lar vardır. Douarlar şeyh, vatanlar ise (*kaid*) lerce yönetilmektedir.

Cezayir Fransızlarca işgal edildikten sonra Avrupa kolonilerine ve idari bölgelere dayanan bir yapılanma ortaya çıkmış ve bu koloniler kısa süre içinde yerlilerden çok geniş araziler satın almışlardır. Böylece koloniler ekonomik bir yapı üzerine otururken, toprak mülkiyeti konusu yerlilerle kolonistler arasında sürekli bir sorun alanı oluşturmuştur. XIX. Yüzyıl sonlarında ise Cezayir'e ait sorunların Paris'teki 9 bakanlık arasında bölüştürüldüğü, genel valinin de daha çok bir yürütme organı işlevini yerine getirdiği izlenmektedir. Bu dönemde kolonistlere Fransız ve Avrupa hukuku uygulanırken, yerliler (yerlilik rejimi) denilen ayrı bir statüye tabi bulunmaktadır. Bu ayrımcılık, uygulanan merkezileştirme ve siyasal kaynaştırma politikalarının başarısızlığında önemli etkenlerden birisini oluşturmaktadır. Söz konusu çözümlere çare bulunabilmesi için XX. Yüzyılın başından itibaren doğrudan İçişleri Bakanlığına bağlanan genel valinin yetkileri artırılmakta ve özerk bir bütçe oluşturulmaktadır.

Fransız yönetimindeki Cezayir'de üç ayrı tip yerel yönetim mevcuttur. Bunlardan ilki olan tam yetkili komünler Fransız yasalarına göre yönetilmekte, karma komünlerde ise yönetime yerli halk da katılabilmektedir. Yerli komünü denilen son tipte ise yönetimin başında denetimle görevli bir memur veya subay bulunmakta ve bunlar geleneklere göre yönetilmektedir.

İkinci Bölüm

Yönetim Sistemini Belirleyen Faktörler

Cezayir yönetim sistemi; bir taraftan Akdeniz Uygarlığının ve kısmen de Afrika kıtasal gelenek ve sistemlerinin, diğer taraftan da tarihi geçmişinden dolayı Osmanlı Devlet Geleneğinin ve sömürgecilik döneminden kalma Fransız İdari sistemi ve toplumsal kültürünün izlerini taşıyan karma bir sistem olma özelliğini taşımaktadır. 2.381.741 kilometrekarelik bu devasa ülke, Akdeniz liman kentleri ve çölün derinliklerindeki küçük yerleşim birimlerinde barındırdığı toplumsal kesimleriyle de bir çeşitlilik arz etmektedir.

Cezayir, tarihsel süreçte Arap/Müslüman fatihlerle başlayan fetihler dalgasıyla değişen toplumsal yapı içinde de farklı kökenlerden gelen toplulukları barındırmaktadır. Daha çok Arap ve Berberi nüfustan oluşan Cezayir toplumunda çok az oranda Avrupalının yanında Kabil denilen Avrupalı/Arap karışımı melez bir ırk ta bulunmaktadır. Kaldı ki, Akdeniz ve çöl toplumlarının oluşturduğu bu yelpaze Barbaros ve Oruç Reis'in bu ülkede üslenmiş olmalarından kaynaklanan Türk denizcileri kuşağının da izlerini taşımaktadır. Bu yönü itibarıyla halen Cezayir'deki büyük aileler içinde Türk Denizcilerinin soyundan gelmekle övünen ve bu coğrafyadaki Türk izlerinden gururla söz edenlerin sayısı oldukça fazladır. Arap ülkeleri içinde Türkiye'ye yakınlığıyla en fazla gurur duyan toplumlardan biridir Cezayir toplumu. Bu farklı tarihsel ilişkiler ve yakınlıklardan doğan kültürün izlerini Devlet yapısında görmek mümkündür.

Cezayir Anayasasının "Gereke" Bölümünde de vurgulandığı gibi, Cezayir Tarihi uzun bir bağımsızlık savaşları silsilesinden oluşmaktadır. Tarihsel süreçte *Numide Krallığı* ve İslam dönemi ile başlayıp, sömürge savaşlarına kadar devam eden bir devlet kurma, birlik ve gelişim mücadelesi izlenir. Sömürgecilik sonrası dönemde de *Ulusal Özgürlük Cephesinde* birleşen halk, kanlı bir özgürlük mücadelesini takiben bağımsızlığını kazanmış ve ulusal kültür kimliğine dayalı bu bağımsızlık üzerinde kendine özgü kurumlarıyla Cezayir Devleti kurulmuştur. Bir ulusal özgürlük mücadelesi sonunda kurulabilen bu devlet elbette bir Ulus Devlet olacak ve devlet yapılanması bağımsızlık savaşlarının izlerini taşıyacaktır. Bu nedenle, Cezayir'in mevcut yönetim yapılanması; halkın gelenekleri ve yönetim alışkanlıklarıyla belirli ölçüde etkilense de modern ulus devlet özellikleri hakim karakter olarak kolayca algılanabilmektedir.

Bu genel ifadeler ışığında Cezayir yönetim sistemi değerlendirilirse; merkezileştirilmiş bir yönetim yapısı hemen dikkati çeker. Bu merkezîyetçi yapının oluşumunda hem Cezayir'e özel tarihi ve güncel

koşulların etkisi ve hem de Fransız yönetim sisteminin ve Napolyon modelinin ağırlığı kolayca hissedilir. Bu bağlamda; yarı başkanlık sistemi, merkezi iç güvenlik yapılanması, komün geleneğinin sürdürülmesi ve *Wilaya* modeli Fransız etkilerinin uygulamaya yansıyan örnekleridir. Öte yandan yönetim yapılanmasında para-militer bir karakterin de izleri görülmektedir. Bağımsızlık sonrası dönemde sık yaşanan askeri darbelerle birlikte Cezayir'in sosyo-ekonomik yapılanmasında temel taşlarının henüz yerine oturamaması ve toplumun değişim ve gelişim gereksinimlerin bazen toplumsal bunalımlara neden olabilmesi, para-militer karakterin gücünü koruması sonucunu vermektedir. Bunların yanı sıra Cezayir'in özellikle son on yılda karşılaştığı İslami terör, en azından iç güvenlik yapılanmasındaki para-militer kurumların varlığının gerekçesini oluşturmaktadır.

Üçüncü Bölüm

Anayasal Yapı

I. DEVLETİN KURULUŞU, NİTELİKLERİ VE TOPRAK BİRİMLERİ

1989 yılında kabul edilen Anayasanın 1. ve 3. maddelerine göre Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti bölünmez bir bütün olup “üniter devlet”, resmi din İslam, ulusal ve resmi dil Arapça’dır. Halkın egemenlik hakkını kurumlar aracılığıyla kullanacağı Anayasanın 7. maddesinde belirtilmekte, Devletin demokratik örgütlenme ve sosyal adalet ilkeleri üzerine kurulduğu ve halkın iradesinin temsil edildiği Seçilmiş Meclisin kamusal gücün denetlenmesiyle görevli olduğu ise yine bu Anayasanın 14. maddesinde hükme bağlanmaktadır. Anayasanın 15. maddesi uyarınca da Devletin yerel toplulukları temel yerel yönetim birimi olan “*commune*” lerle “*wilaya*” lardır.

Cezayir Anayasasının 70, 77, 78, 88, 90, 111 ve 173. maddelerinde Devlet Başkanı’nın görev, yetki ve sorumluluklarıyla ilgili hükümler mevcuttur. 79-83. maddeler arasında da hükümet düzenlenmiştir. Yasama erki konusundaki önemli düzenlemelere ise 97-98 ve 101-102. maddelerde yer verildiği görülmektedir. Anayasanın 91, 120 ve 123. maddelerinde de olağanüstü hal, savaş ve sıkıyönetim uygulamaları hükme bağlanmaktadır.

II. ANAYASAL KURUMLAR

1. Devlet Başkanı:

Cezayir Anayasası, yönetim biçimi olarak “*güçlendirilmiş yarı-başkanlık*” sistemini öngörmüştür. Bu sisteme uygun olarak Devlet Başkanı; hem ulusal birliğin temsilcisidir ve hem de ülkede ve ülke dışında devleti temsil etmekte, gerektiğinde de doğrudan millete başvurabilmektedir.

Devlet Başkanı, anayasada açıkça belirtilen yetkileri uyarınca; Cumhuriyetin bütün silahlı kuvvetlerinin başkomutanı, milli savunmanın sorumlusu, ulusal dış politikanın karar mercii ve uygulayıcısıdır. Hükümet Başkanıyla bakanları atamak ve gerektiğinde de görevlerine son vermek, Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek, başkanlık kararnamelelerini imzalamak, af yetkisi kullanmak, cezaların uygulanmasını veya değiştirilmesini kararlaştırmak, her tür ulusal sorun hakkında referandum yoluyla halka başvurmak, uluslararası antlaşmalar yapmak ve bu anlaşmaları onaylamak, devlet nişanlarını, imtiyazlarını ve onursal unvanları tevdi etmek de Devlet Başkanının yetkileridir.

Ayrıca Devlet Başkanı; Anayasada belirtilen sivil ve askeri görevlilerle, bakanlar kurulu kararıyla seçilenleri, Danıştay Başkanını, Merkez Bankası Başkanını, yüksek yargı görevlilerini, güvenlik organlarının sorumlularını ve valileri atama yetkisine sahiptir.

Anayasanın 173. maddesine göre kurulan ve milli güvenliğe ilişkin bütün sorun alanlarıyla ilgili olarak Devlet Başkanına görüş bildirmekle görevlendirilen Yüksek Güvenlik Kurulu'na da Devlet Başkanı başkanlık etmektedir. Bu kurulun yapılanma ve işleyiş prosedürü de yine Devlet Başkanı tarafından belirlenmektedir.

Cezayir'de Devlet Başkanına doğrudan bağlı veya Başkanın Hükümetle birlikte yönetiminde söz sahibi olduğu merkezi kurumlarda mevcuttur. Başkanı Devlet Başkanınca atanan Merkez Bankası ile Cezayir Milli Arşivleri, Yatırımların Teşviki ve Takibi Ajansı, Cezayir Ticaret ve Sanayi Odası, Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Merkezi ve Ticaret Sicili Milli Merkezi bu kurumlar arasında ilk akla gelendir.

Devlet Başkanının görevini yapamaz hale geldiğini tespit yetkisi Anayasa uyarınca Milli Halk Meclisi'ne aittir. Bu organın toplantı tam sayısının 2/3 çoğunluğuyla böyle bir saptama yapması halinde, Milli Konsey Başkanı 45 gün süreyle Devlet Başkanlığına vekalet etmektedir. Devlet Başkanının istifası veya ölümü durumunda ise Anayasa Konseyi tam sayıyla toplanarak Devlet Başkanlığı Makamının münhal kaldığını belirlemekte ve bu andan itibaren Anayasa Konseyi Başkanı, Devlet Başkanlığı yetkilerini üstlenmektedir.

2.Yasama:

Yasama Erki, Milli Halk Meclisi ve Milli Konsey olmak üzere iki meclisten oluşan parlamento tarafından kullanılır. Parlamentonun asıl görevi yasaları hazırlamak ve egemen biçimde onaylamaktır.

Milli Halk Meclisi üyeleri beş yıllık süre için, genel, doğrudan ve gizli olarak yapılan seçimlerle halk tarafından seçilirler. Görev süreleri altı yıl olan Milli Konsey üyelerinin ise 2/3'ü **Komünal Halk Meclisleri** ve **Vilaya Halk Meclisleri** üyeleri arasından ve bu meclisler tarafından dolaylı ve gizli seçimle seçilir, 1/3'ü de bilimsel, kültürel, mesleki, ekonomik ve sosyal alanlarda ulusal düzeyde yetki ve kişiliğe sahip olanların arasından Devlet Başkanınca atanır. Anayasanın 101. maddesine göre; Milli Konsey üyelerinin sayısı Milli Halk Meclisinin üye tam sayısının en az yarısı kadar olmak zorundadır. Milli Konsey üyelerinin yarısı her üç yılda bir yenilenebilir.

Parlamentonun görev süresi, ancak seçimlerin normal cereyanını engelleyebilecek istisnai ağır koşulların mevcudiyeti halinde uzatılabilir. Bu durum tespitini yapmak, Devlet Başkanlığı önerisini, Anayasa Konseyinin uygun görüşünü ve Parlamentonun her iki kanadının kararını gerektirir.

Milli Halk Meclisi Başkanı bir yasama dönemi için seçilmektedir. Milli Konsey Başkanı ise her üç yılda bir Konseyin kompozisyonunun 1/3'ü değiştiğinden yeniden seçilmek zorundadır. Her iki Meclisin de işleyişini, seçilebilirlik koşullarını, vb. düzenleyen teşkilat yasaları ve iç tüzükleri bulunmaktadır.

3.Yürütme:

Bağımsızlık savaşından sonra Cezayir'de yaşanan siyasi karışıklıklar, eski sömürgecilik döneminin etkileri, dış devlet etkileri ve küresel düzeydeki çalkantılar; ülkenin iç yapısında büyük kargaşa ve düzen bozukluklarına neden olmuşsa da bu sorunlar, Cezayir Devletinin modern ulus devletlerle aynı özellikleri taşıyan bir hükümet sistemine sahip olmasını engelleyememiştir.

Anayasa uyarınca, Devlet Başkanı'nın atadığı Hükümet Başkanı; seçilmiş hükümet üyelerini temsil etmektedir. Hükümet programını oluşturma görevi ise Bakanlar Kuruluna ait olup, bu program Milli Halk Meclisinin onayına sunulmaktadır. Bu sunuş; genel bir tartışmanın açılmasını sağlamakta ve Hükümet Başkanı bu genel tartışmanın ışığında programını uyarlayabilmektedir. Ayrıca Hükümet Başkanı programını Milli Konseye de iletmekte ve Milli Konsey programla ilgili olarak bir karar yayınlatabilmektedir. Hükümet programının onaylanması halinde icrası ve koordinasyonu Hükümet Başkanı'na aittir.

Cezayir hükümetlerinde çok sayıda bakan bulunması da dikkati çeker. Öyle ki, Bakanlar Kurulunda Devlet Başkanının kişisel temsilcisi olarak görev yapan bir bakan bile vardır. Bu bakanın mevcudiyeti Devlet Başkanının sistem içerisindeki ağırlığını göstermesi açısından önem taşır. Din faktörünün Cezayir

toplumu üzerindeki derin etkisini ifade eden Dini İşler ve Vakıflar Bakanı da dikkat çeken bir başka unsurdur. Bunların yanı sıra Bakanlar Kurulunda bazıları yine Cezayir'in milli karakteristiklerine işaret eden Mücahitler Bakanı, Su Kaynakları Bakanı, Küçük ve Orta Ölçekli Esnafın Bakanı, Yüksek Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Bakanı, Mesleki Eğitim ve Öğretim Bakanı, Habitat ve Şehircilik Bakanı, Parlamentoyla İlişkiler Bakanı gibi bakanlar mevcut olup, Hükümette bir de Genel Sekreter bulunmaktadır.

Cezayir'in coğrafi konumundan ve öncelikli sorunlarından kaynaklanan bazı iç birimler de görülmektedir. Kuzey Afrika (Mağrip Ülkeleri) İşlerinden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı, Hükümet Başkanlığı nezdinde Aile ve kadınların Yaşam Koşullarından sorumlu Bakan yardımcısı, Ceza ve Tutukevleri Reformundan sorumlu Adalet Bakan Yardımcısı ve Finansal Reformdan Sorumlu Bakan Yardımcısı bu kapsamda sayılabilir.

Dördüncü Bölüm

Genel Yönetim Yapılanması

MERKEZİ İDARENİN TAŞRA YÖNETİM YAPILANMASI VE YEREL YÖNETİMLER

Cezayir'in taşra yönetim yapılanması incelendiğinde; temel taşra yönetim birimleri olan Wilaya ve komünler itibariyle merkezi ve yerel yönetim karakteristiklerinin fazlasıyla içiçe geçtiği görülmektedir. Bu cümleden olmak üzere; Napolyon modeline uygun biçimde hem yerel yönetim ve hem de merkezi idare birimi özelliklerine sahip bir vilayet (il, *wilaya*) yapısı ve bu yapının merkezi yönetim bölümünün başında da vali mevcuttur. Ama valinin pozisyonu, mehzaz ülke Fransa'daki örneğine göre zayıflatılmış ve Cezayir'in aşırı merkezîyetçi yönetim anlayışının bir sonucu olarak İçişleri Bakanlığı güçlü tutulmuştur. Yetki, görev ve sorumluluklar itibariyle Wilayanın yerel yönetim karakteri daha baskındır. Komünlerde ise Devletin temsilcisi olan komün meclis başkanları daha ziyade merkezi yönetimin ajanı statüsündedirler.

Bu nedenlerle Cezayir'in taşra yönetim yapılanması, klasik merkezi yönetim-yerel yönetim ayrımına gidilmeden, yönetim birimleri esasına göre verilmektedir.

1. Wilaya ve Vali:

Devletin idari bölgelerinden birisini oluşturan ve yasayla kurulan Wilaya, tüzel kişiliğe ve bütçe özerkliğine sahiptir. Kendisine ait bir alanı, ismi ve vilayet merkezi bulunmaktadır. Wilaya Valinin hiyerarşik otoritesi altında oluşturulmuş bir örgüt tarafından yönetilir. Tüm medeni ve idari işlemlerde, yasa ve tüzüklerle öngörölmüş koşullarda Wilayayı temsil eden Vali; Wilaya Halk Meclisinin ve Hükümetin Kararlarını uygulayan il yönetim örgütünün koordinasyonunu ve işleyişini sağlar. Ancak eğitim ve öğretim alanındaki faaliyetler, kamu harcamalarının tasfiyesi ve finansal kontrol, gümrüklerin yönetimi, kamu görevlilerinin teftişi, iş hayatının denetlenmesi ve Wilaya sınırlarını aşan tüm etkinlikler valinin yetki ve görev alanı dışındadır ve bu hizmet alanları bir tüzükle düzenlenmektedir. Valinin ayrıca; Halk Meclisinin kontrolü altında Wilaya mal varlığını oluşturan mülklerin ve hakların idari tasarruflarını gerçekleştirme, bütçeyi hazırlama ve Halk Meclisince onaylanmasından sonra da bütçe icrasını gözetme konusunda görev ve yetkileri bulunmaktadır.

Wilaya iç güvenlik birimlerinin koordinasyonu ile vatandaşların güvenliklerinin ve bireysel haklarının korunması, valinin sorumluluğundadır. Vali, bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için polis ve jandarmadan talepte bulunabilir.

Yerel yönetim birimi olan Wilayada; Halk Meclisi adı verilen seçilmiş bir meclisle birlikte Vali ve Halk Meclisi Başkanı bulunmaktadır. Ancak Meclis Başkanı, icra organı pozisyonunda olmayıp, daha çok denetleyici konumundadır ve icrai işlevler vali tarafından yerine getirilmektedir.

Halk Meclisi Wilayanın karar organı olup, Wilaya İç Tüzüğünü hazırlamak en önemli görevidir. Tarım, yatırımlar, kamu sağlığı, kırsal bölgelerin gelişimi, bütçe düzenlenmesi ve sosyal hizmetler de Meclisin yetki ve görev alanındadır.

Ayrıca, aslında valiye ait olan bir kısım idari polis yetkileri de (akıl hastalarının tedavisi ve hastaneye yatırılması gibi) uygulamada Halk Meclisince kullanılmaktadır. Meclisin yasa ve tüzüklerle ilgili kararları, valinin görüşü de eklemek suretiyle İçişleri Bakanlığına gönderilmektedir.

Meclis toplantılarına katılan ve kararları etkileyebilen vali; Halk Meclisi Başkanının, Meclis faaliyetleriyle ilgili olarak talep ettiği bilgi ve belgeleri vermekle yükümlüdür. Ayrıca Meclis Başkanı, Wilaya merkez örgütü ilgili tüm sorunlarda İçişleri Bakanlığının müdahalesini talep edebilmektedir.

2.Komünler:

Komün (*commune*) tüzel kişilik ve finansal özerklikle donatılmış mahalli toplulukların temel birimidir ve yasa ile kurulur. Komünün bir alanı, ismi ve merkezi yerleşim birimi mevcuttur. Komünün organları Komünal Halk Meclisi ve Meclis Başkanıdır.

Komün Halk Meclisi; komünü ilgilendiren sosyal ve kültürel işlerle ekonomi, finans, bayındırlık ve şehircilik alanlarında tam yetkilidir. Buna karşılık; komün bütçesi, komün hesapları, yeni hizmet birimlerinin kurulması ve komünal kamu binalarının kullanımı konularında valinin onaya dayanan vesayet denetimi mevcuttur. Komünler arası işlev görecekt kamu binaları ve merkezlerinin kurulması esasları da ayrı bir tüzükle belirlenmiştir.

Komün Meclisinin feshi veya yeniden oluşturulması, İçişleri Bakanlığı'nın hazırlayacağı rapor üzerine Bakanlar Kurulunca verilen kararla gerçekleştirilebilmektedir.

Komün Meclis Başkanı Devleti temsil etmekte ve hem Medeni Kanun'un uygulanması ve hem de adli polis uygulamaları konusunda yetki, görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu kapsamda; komün sınırları içerisinde geçerli güvenlik tedbirlerini kararlaştırır ve uygular, trafik kontrolüyle görevli bir polis birimi oluşturabilir, komünün esenlik, temizlik, sağlık ve dirliğini sağlar. İç güvenliği tehdit eden problemler komünler arası boyutlara ulaşırsa, vali gerekçeli bir karar alarak, komün meclisi başkanlarının iç güvenlik konusundaki yetkilerini bizzat kullanabilir.

Komün topraklarının genişletilmesi ya da bir komünün başka bir komünle birleştirilmesi, valinin ve Komünal Halk Meclisinin uygun görüşlerinin alınması halinde mümkündür. Wilaya Halk Meclisleri de bu tip işlemler için bilgilendirilmektedir.

Beşinci Bölüm

Olağanüstü Hal Rejimi

1 976 Cezayir Anayasasının 120. maddesinde ülkenin bağımsızlığının, bütünlüğünün veya kurumlarının yakın bir tehdiye maruz kalması durumunda Devlet Başkanının (olağanüstü hal) ilan edebileceğine ilişkin hüküm mevcuttur. Ancak olağanüstü hal veya sıkıyönetim süresinin uzatılması Anayasanın 91. maddesine göre Parlamentonun onayını gerektirmektedir. Anayasanın 123. maddesi ise savaş koşullarında Anayasanın uygulanmayacağına ve tüm yetkilerin Devlet Başkanı'nda toplanacağına amirdir. Ayrıca Anayasanın 111. maddesiyle Devlet Başkanına yasa gücünde kararname çıkarma yetkisi de verilmiştir.

Olağanüstü hal veya sıkıyönetim uygulamalarını zorlayan koşullar ortaya çıktığında, Yüksek Güvenlik Konseyi; Ulusal Halk Meclisi Başkanı, Milli Konsey Başkanı, Hükümet Başkanı ve Anayasa Konseyi Başkanı'nın (danışman düzeyinde) katılımıyla toplanmakta ve Devlet Başkanı bu Konseyin görüşünü aldıktan sonra belirli bir süre için olağanüstü hal veya sıkıyönetim ilanına karar vermekte, kararın ilanı için de bir Başkanlık Kararnamesi hazırlanmaktadır.

Cezayir sisteminde olağanüstü hal ve sıkıyönetim rejimleri; Devlet kurumlarının istikrarının sağlanarak işlev ve işleyişlerinin olağanlaştırılmasını, Demokratik Halk Cumhuriyeti karakterinin korunmasını ve kamu düzeninin yeniden oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda; olağanüstü hal ve sıkı yönetim dönemlerinde sivil makamların kamu düzeni ve iç güvenlik alanındaki yetkileri askeri makamlara transfer edilmekte, bu bağlamda, iç güvenlik servisleri de yasal olarak güvenlik yetkilerini üstlenen askeri kontroldeki bir yüksek müdürlüğe bağlanmaktadır. Hükümet tarafından belirlenen ve öngörülen sınırlar içinde iç güvenlik yetkilerini üstlenen askeri makamlar; kamu düzeni için tehdit oluşturan her kişiyi göz altına alabilmekte ve zorunlu ikamete tabi tutabilmektedirler. Ancak bu önlemlerin uygulanabilmesi için her Wilayada oluşturulan Kamu Düzeninin Kurtarılması Komitesinin görüşünün alınması gereklidir. Söz konusu komite, bir askeri görevlinin başkanlığında; Vali, Emniyet Müdürü, Ulusal Jandarma Birlik Komutanı, gerektiğinde Askeri Bölge Komutanı ve bu çalışmalarda yararı olacakları düşünülen iki kişiden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, olağanüstü hal koşullarında ortaya çıkan acil ve zorunlu hallerde askeri makamlar, her tür kamu kurumu, kamu iktisadi teşekkülü ve özel kuruluşlardan hizmet talep edebilmektedirler.

Altıncı Bölüm

İç Güvenlik

I. İÇ GÜVENLİK YAPILANMASINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE İÇ GÜVENLİK YAPISININ TEMEL KARAKTERİSTİKLERİ

Cezayir'in mevcut iç güvenlik yapılanması, temel karakteristiklerinin kolayca saptanmasına elvermektedir. Bu karakteristikler sırasıyla; merkezîyetçilik, ikili iç güvenlik yapılanması ve para-militer anlayıştır. Bunlardan ilk ikisi, Cezayir'in yönetsel sisteminin tümünü etkileyen Fransız yönetim anlayışı ve Napoleon modelinin gerektirdiği güvenlik yapılanmasının doğal karakterleridir. Dolayısıyla da Fransız etkisi faktörüyle hemen açıklanabilirler. Zaten, bu ülkede hem jandarma ve hem de polis Fransa'daki mehazlarına büyük ölçüde uyarak yapılandırılmıştır. Cezayir'in seçtiği merkezîyetçi iç güvenlik modeli de devletin ve bürokrasinin; sosyo-ekonomik yapıların değişim ve gelişiminde etkin araçlar olarak kullanılmasına ve iç güvenlik sisteminin siyasal rejimin güvencesi olmasına dayanan Napoleon felsefesine uygundur. Sadece, Cezayir; bu ülkeye has etnik, coğrafi, siyasî, vb. nedenlerle kırsal kesimde devlet ideolojisinin üstünlüğünü yeterince sağlayamadığından ve üst bürokratik kadrolarının merkeze sadakatinden de çok emin olmadığından, iç güvenlik yapılanmasında merkezîyetçilik unsurunu daha fazla ön plana çıkarmış görünmektedir.

Ama üçüncü karakteristik olan para-militer anlayış, Fransız iç güvenlik sisteminde görülen; ikili iç güvenlik yapılanmasında kırsaldan sorumlu iç güvenlik gücünün, yani jandarmanın askeri karakterinin göreceli olarak ağır basması özelliğinin çok ötesine geçmiş gibidir. Sivil karakterle ve sivil iç güvenlik anlayışıyla pek ilgisi olmayan Askeri Güvenlik Teşkilatı, bu analizi doğrulayan bariz örnektir. Üstelik, jandarma ve poliste de örgütlenmeden eğitime kadar uzanan militer etkiler izlenmektedir. Cezayir özelinde bu karakteristik iki faktörce belirlenmektedir. İlk faktör, Fransız iç güvenlik modelini benimseyen tüm ülkeler için geçerli olup, bu ülkelerde kırsalın güvenliğinden sorumlu jandarmanın askeri karakteri; ülkenin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal gelişim düzeyiyle ters orantılı olarak değişmektedir. Bu ülkelerde etnik ya da ideolojik yapılanmadan güç alan ve kırsalda etkin olan bir terör olgusu da mevcutsa askeri karakterin ağırlığı iyice artmaktadır. Bu analiz doğrultusunda da her alandaki gelişim seviyesi Fransa'nın gerisinde olan ve üstelik İslami terörle başı derde giren Cezayir'de jandarmanın askeri karakterinin mehaz ülkeye nazaran ağır basması normaldir. İkinci faktör ise Cezayir'e özeldir: Bağımsızlık Savaşının başlangıcından ve bağımsızlık sonrası Bin Hedda-Bin Bella, Bin Bella-Bumedyen çekişmelerinden itibaren tüm liderler, hiçbir zaman homojen bir yapı gösteremeyen, tersine ideolojik, kişisel veya etnik temellere dayalı grupların bir koalisyonu konumunda olan siyasal örgüt FLN'e güvenememişler, iktidarlarını askeri unsurlara dayanarak güçlendirmişler, askerlerin desteğini kaybettiklerinde de iktidarı da kaybetmişlerdir. Bu nedenle,

hem iç güvenliğin askeri karakteri ağır basan merkeziyetçi bir yapıda olması ve hem de askeri unsurların iç güvenlik güçlerini kontrol edebilmesi istenmiştir.

Cezayir iç güvenlik yapılanmasında para-militer karakteri ve merkeziyetçi anlayışı nispeten hafifleten uygulamalara ise taşra düzeyinde rastlanmaktadır. Bu doğrultuda Wilayalarda iç güvenlik birimlerinin koordinasyonu ile vatandaşların güvenliklerinin ve bireysel haklarının korunması valinin sorumluluğunda bulunmakta, komünlerde ise en azından yerel düzeydeki iç güvenliğin sağlanması görevi, seçimle gelen komün meclis başkanlarına ait bulunmaktadır.

II.İÇ GÜVENLİK YAPILANMASI

1.Genel Yapı:

Cezayir'de kamu düzenini sağlama görevi Milli Jandarma Komutanlığı ve Milli Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. Her iki kurumun yapılanmasında da Fransız modelinin etkileri görülmekle birlikte, özellikle polis; 1962 yılında bağımsızlığın kazanılmasından sonra, Fransa metropollerindeki örneklerden uyarlanarak oluşturulmuştur. Milli jandarma, kırsal kesimden, dağlık arazilerden ve çöllerden sorumludur. Kentler ise polisin yetki ve görev alanıdır. Ayrıca, özellikle kamu düzeninin bozulduğu dönemlerde, dış istihbarat, askeri saldırı ve operasyonlar, sivil casusluk ve yıkıcı faaliyetler alanlarında sorumluluk alan Askeri Güvenlik Teşkilatı (AG) mevcuttur.

2.Milli Emniyet Genel Müdürlüğü (Surete National):

Milli Emniyet Genel Müdürlüğü, 1962 yılında Fransız modeli esas alınarak oluşturulmuştur. Milli Emniyet Genel Müdürünün altında güçlü bir kabine, genel sekreterlik ve polis merkez müdürlükleri bulunmaktadır. Merkez Polis Müdürlükleri yapılanması da klasik Fransız modelinden esinlenmektedir. Bu Merkez Müdürlükleri arasında ülkenin içerisinde bulunduğu terör ortamı nedeniyle Adli Polis ve İstihbarat Merkez Müdürlükleri ön plana çıkmaktadır. İstihbarat Merkez Müdürlüğü; Cezayir Devlet sisteminin korunmasında son derece önemli hizmetleri yürütmekte ve teknolojik destek, personel eğitimi ve yasal görev çerçevesi bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahip bulunmaktadır. Halihazır (2003 tarihi esas alınmıştır) İçişleri Bakanı ile Milli Emniyet Genel Müdürü'nün Bağımsızlık Savaşındaki istihbarat sisteminin kurucularından olmaları da istihbarat hizmetlerine verilen önemi daha da arttırmaktadır.

Milli Emniyet Genel Müdürlüğünün taşra örgütlenmesi ise her Wilayada mevcut Emniyet Müdürlüklerinden oluşmaktadır.

Cezayir'in içinde bulunduğu terör ortamı, polis eğitim sisteminde de daha çok askeri eğitim ve özel kuvvetler eğitimi anlayışının etkisini arttırmaktadır. Bu duruma karşılık, Avrupa ve diğer dünya ülkelerinde görülen genel eğilime paralel olarak, halka yakın polis yapılanma ve uygulamaları Cezayir Polis Literatürüne de girmeye başlamıştır.

3.Milli Jandarma Komutanlığı:

3.1.Bağlılık ve Örgütlenme:

Cezayir Milli Jandarma Komutanlığı Fransız Milli Jandarması örnek alınarak 1962 yılında kurulmuştur. Kamu düzeniyle asayiş koruyan ve mevzuatla verilen görevleri yerine getiren askeri bir kolluk gücüdür.

Milli jandarma, 1973'de yürürlüğe giren Jandarma Kanununa göre; Milli ordunun bir parçasıdır ve görevleriyle örgütlenmesinin özelliği gereği, istisna ve değişiklikler dışında askeri mevzuat hükümlerine tabidir Üç temel karakteristiği vardır: Kuruluş ve örgütlenmesi tamamen askeridir, hizmet özelliğine nedeniyle sivil ve askeri görevleri mevcuttur ve görev alanı çok yönlü ve geniş kapsamlıdır.

3.2.Kuruluşu, Sorumluluk Alanı ve Görevleri:

3.2.1.Kuruluş:

Emir-komuta, eğitim-öğretim, ikmal ve milli savunma ile ilgili görevleri açısından Milli Savunma Bakanlığı'na, terörle mücadeleye ayırdığı güçleri itibarıyla İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. Jandarmanın

ayrıca emniyet ve asayişe ilişkin hizmetleri bakımından İçişleri Bakanlığıyla, mevzuatın tevdi ettiği görevlerin ifası açısından da diğer bakanlıkların yerel kuruluşları ve savcılarla ilişkisi mevcuttur.

Jandarma, kara, hava ve deniz kuvvetleriyle eşit statüde Savunma Bakanlığına bağlı olup teşkilatın başında bir general vardır. Komutanlık karargahı; kurmay başkanı ile Personel, Lojistik ve Bütçe, İrtibat, Harekat ve İstihbarat, Adli Araştırmalar ve Teknik Daire Başkanlıklarından oluşur. Taşra teşkilatlanması ise mülki ve birlik yapısına göre olmak üzere iki grupta incelenebilir. Mülki yapıya göre teşkilatlanma: Jandarma Askeri Bölge Komutanlıkları, İl Jandarma Komutanlıkları, Jandarma Bölük Komutanlıkları ve Jandarma Karakol Komutanlıklarıdır.

Milli ordunun diğer kuvvetleri paralelinde jandarma da ülkedeki altı askeri bölgede Jandarma Askeri Bölge Komutanlıkları şeklinde teşkilatlanmış olup, bölge komutanları general rütbesindedir. Örgütlenme tamamen idari olup, aynı zamanda askeri bölgeye hizmet vermektedir.

İl jandarma komutanlıkları ise (rütbe yarbay veya binbaşı) her ilde teşkilatlanmış olup, 48 il jandarma komutanlığı mevcuttur. Bu birimler, askeri bölge komutanlıklarının emrindedir ve il jandarma komutanı; il sınırları içindeki adli, askeri ve idari görevlerinin yerine getirilmesinden sorumludur. Görevini il valisi, savcı ve hakimlerle irtibatlı olarak yapar. Yol ve ulaşım güvenliği de bu birimlerin görevidir. İl Jandarma Komutanlıklarının kuruluşu ilin büyüklüğüne ve coğrafi yapısına göre değişmekle birlikte, genelde büyük garnizonlarda; bir askeri polis, bir çöl ve sınır karakolu bulunmakta, ayrıca komutanlık karargahında idari, muhabere, ulaştırma kısımlarıyla bir arama ve bir motorlu trafik takımı hizmet vermektedir.

Jandarmanın temel hizmet ünitesi olan karakolların başında ise adli zabıta sorumlusu kıdemli bir astsubay vardır. Personel mevcudu 5-6 kişi arasında değişen sabit karakolların yanı sıra; askeri polis, demiryolu, çöl ve sınır karakolları da mevcuttur.

Birlik yapılanmasına göre teşkilatlanmada da: Müdahale Grupları, Müdahale Bölükleri ve Karakolları görülmektedir. Müdahale Grup Komutanlıkları; ülke genelinde 14 adettir ve başlarında albay veya yarbay bulunmaktadır. Doğrudan Milli Jandarma Komutanlığına bağlı olan bu birimlerin ana görevi toplumsal olayları önlemek ve iç güvenliği sağlamaktır. Anti-terör mücadelesi de bu birliklerin görev alanındadır.

3.2.2.Sorumluluk Alanı:

Ülke, polis ile jandarma arasında sorumluluk bölgelerine ayrılmış olup, il ve ilçe merkezleri polisin, kalan bölgeler jandarmanın görev alanıdır. Görev alanı ayrımı kesin olup, kriz durumları dışında jandarma polis bölgesinde görev yapamamaktadır.

Cezayir'de sahil koruma görevleri ise Deniz Kuvvetleri Komutanlığına ait bulunmaktadır.

3.2.3.Görevleri:

Cezayir Jandarması mevzuatla verilen görevleri ya kendi inisiyatifi altında veya diğer makamların verdiği emirlerle yerine getirmektedir. Bu bağlamda, adli ve idari görevleri ilgili bakanlıklar adına yürütmektedir. Olağanüstü hal koşullarında ise askeri makamlardan alınan emirler ve mülki makamların talepleri doğrultusunda görev yapılmaktadır.

Genel olarak bu şekilde ifade edilebilen Jandarmanın görevleri: Adli Zabıta Görevleri (suçluların yakalanması, araştırma ve delil toplama), İdari Zabıta Görevleri (trafik hizmetleri, çöl bölgesinde asayişin korunması, iç istihbarat, toplumsal olaylara müdahale, sınır güvenliği, yabancıların kontrolü, kırsal yörelerin ve milli parkların kontrolü, ilk yardım, sivil savunma, arama ve kurtarma faaliyetleri), Askeri Polis Görevleri (Askeri Ceza Yasası kapsamındaki suçların soruşturulması, askeri istihbarat, askeri inzibat, seferberlik hazırlıkları), Savaşta Yurtiçi Savunma Görevleri (seferberlik önlemlerini uygulamak, istihbarat faaliyetleri, inzibat işlevleri, ulaştırma güvenliği, tahmil/tahliye görevleri) Çeşitli Görevler (Milli Savunma, İçişleri ve diğer bakanlıklar tarafından verilen görevler) olmak üzere beş ana başlıkta toplanabilir.

3.3.Diğer Makamlarla İlişkileri:

Savunma Bakanlığına bağlı olmakla birlikte, görevi gereği İçişleri, Adalet, Ulaştırma, Maliye, Milli Eğitim ve Tarım Bakanlıklarının hizmet alanlarında çalışan jandarma; bu makamların istemi üzerine hizmet vermektedir. Bu bağlamda, teşkilatın bütün kademeleri adli makamlarla ve adli zabıta yetkilileriyle sürekli ilişki halinde bulunmakta, adli soruşturmanın gereğini yerine getirmekte ve duruşma güvenliğini

sağlamaktadır. Adli zabitanın talebi üzerine gereken güvenlik önlemleri jandarmaca alınarak uygulanmakta, bu aşamada polis ve jandarma arasında geniş ölçekte bilgi alışverişi gerçekleştirilmektedir.

Adli zabita makamları da jandarma bölgesinde bir adli soruşturma yaparlarken, jandarmaya bilgi vermektedirler. Bu takdirde jandarma imkan ve kabiliyetleri ile bölgesinde görev yapan adli zabıtayı desteklemektedir.

3.4. Personel Yapısı:

1.200'ü subay ve astsubay olmak üzere yaklaşık 30.000 mevcuttur. Mevcudun 6.000'i müdahale kuvvetlerinde ve 6.000'i de özel kuvvetlerde (terörle mücadelede kullanılan ve NİNJA olarak isimlendirilen güçler) görevlidir. Personel; adli jandarma, idari zabıta ve askeri polis olarak uzmanlaşmıştır. Personel kaynağı hem sivil ve hem de askeridir. Her iki kaynaktan gelen personel ayrıca Jandarma Subay Okulunda eğitilmektedir.

4. Askeri Güvenlik Teşkilatı:

Bir generalin komuta ettiği ve Milli Savunma Bakanlığına karşı sorumlu olan Askeri Güvenlik Teşkilatı, iç güvenlik faaliyetlerini İçişleri Bakanlığı bünyesinde icra etmektedir. Ancak bu teşkilat, daha ziyade silahlı kuvvetlere destek olarak görülen yarı-askeri (paramiliter) bir güçtür. Başkent Cezayir ve çevresinde faaliyet gösteren Askeri Güvenlik, polis ve jandarmanın sağladığı istihbari bilgileri de araştırıp cevap vermekle görevlidir.

Askeri Güvenlik Teşkilatı özellikle CT (*counter terrorism*) faaliyetlerinde kullanılan ve 6.000-10.000 arasında değişen askeri personelle, toplumsal olaylarda görev alan 1.200 kişilik Cumhuriyetçi Koruma Tugayına sahiptir.

III. CEZAYİR VE TERÖR

1. Terör Tehdidi:

Bağımsızlık Mücadelesi yıllarında, özellikle OAS'nin kurulmasından sonra kanlı bir terör dönemi yaşayan Cezayir, bağımsızlığını kazandıktan yaklaşık 30 sene sonra yine kanlı bir terör dönemiyle karşılaşmıştır. 1988'de başlayıp, 1997 yılına kadar süren bu dönemin öyküsü (Tarihsel Gelişim) bölümünde anlatılmış ve çok çeşitli nedenler tarafından provake edilen bu dönemin asıl belirleyicisinin şeriat yönetimi istekleri olduğu belirtilmiştir.

Cezayir'deki şiddet olayları 1988'de başlamış, toplumsal bunalımları demokratik açılımla önlemek isteyen Devlet Başkanı Şadli'nin 1989 yılında tek parti yönetimine son veren ve çok partili siyasi hayatın yolunu açan bir Anayasayı kabul ettirmesinden sonra kurulan İslami Selamet Cephesi (FİS), yapılan yerel yönetimler seçimi ile genel seçimlerde üstünlük sağlamasına karşılık, kısa sürede şeriat isteyen İslami militanların kontrolüne girmiştir. Ocak 1992'de yapılması gereken seçimler ertelenince 1997'ye kadar sürecek olan bir terör ve iç savaş olgusu tüm Cezayir'i etkilemiş ve 100.000 civarında insanın ölümüne neden olmuştur.

Bu terör dalgasında ve iç karışıklık yıllarındaki katliamlarda; FİS'in silahlı kolu olan İslami Selamet Ordusu (AİS), daha çok yoksul kent gençliği içinden çıkan militanları bünyesinde toplayan Silahlı İslami Grup (GİA), İslami Silahlı Cihat Cephesi (FİDA) ve İslam Devleti Hareketi (MEİ) önemli rol oynamışlardır. Bu terör örgütlerinin ortak yanı yaptıkları eylemleri bir (Cihat) olarak görmeleri ve kendilerini genellikle (Cihatçı Selefi) akımın temsilcileri olarak tanıtmalarıdır. Çeşitli dönemlerde Muhammed Said, Şebuti, Layada, Benhac, Zituni ve Zuyabri gibi liderler tarafından yönetilen bu terör grupları özellikle 1993-1995 yılları arasında Fransız hedeflere ve doğrudan Fransa'ya karşı kanlı eylemler de gerçekleştirmişlerdir.

2. Terörle Mücadele Yapılanması:

Cezayir'deki terörle mücadele yapılanmasında para-militer karakterli iç güvenlik güçlerinin ve askeri unsurların terörist gruplarla savaşımı ön plana çıkmaktadır. Ancak silahlı mücadelenin yanı sıra terörle savaşında kullanılan sosyal ve ekonomik politikalarda mevcuttur. Ayrıca terörist grupların taktik

mücadelede çok vahşî ve çağ dışı yöntemler kullanmaları, en azından başlangıçta bu grupları örtülü olarak destekleyen ılımlı İslami burjuvazinin desteğini geri çekmesine neden olmuş ve İslami terör kamuoyu desteğini yitirmiştir. CT faaliyetlerinin mevzuat boyutunda ise Anayasa hükümlerine dayanan olağanüstü hal uygulamaları görülmektedir.

CT faaliyetlerinin taktik boyutu da Milli Jandarmanın Müdahale Grup Komutanlıkları ve bu komutanlıklar emrinde görev yapan NİNJA adı verilen taktik birimlerle Askeri Güvenlik Teşkilatı tarafından üstlenilmiştir.

Kaynakça

¹ Texte de la Constitution du 28 Novembre 1996,
<http://www.waac.org/library/documents/96const00.html> 21.05.2002

2. 90-08 Sayılı ve 07 Nisan 1990 Tarihli Komüne ilişkin Yasa
3. 90-09 Sayılı ve 07 Nisan 1990 Tarihli Wilaya'ya ilişkin Yasa
4. Sommer, Isabelle; Terrorisme, Dominos Flammarion 2000/ Fransa